

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ



**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 3 (2021)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/FQUO1167>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Абыкенова Д. Б., *PhD доктор*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Абибулаева А. Б.

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ, ЭТНОПЕДАГОГИКА
И СРАВНИТЕЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

МРНТИ 14.15.01

<https://doi.org/10.48081/EZBK5485>**Ж. Д. Абдуллаева, Ж. Е. Абдыхалыкова**Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.**СТУДЕНТТЕРДІҢ АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҒЫН
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ОТАНДЫҚ
ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ**

Жоғары білім беруді интернационалдандыру идеясын іске асырудың негізгі нысаны студенттердің халықаралық академиялық ұтқырлығын дамыту болып саналады. Интернационализация жоғары білім беру жүйесінің ынталандырушы факторы, университеттерді студенттер үшін бәсекелесуге, инновациялық халықаралық бағдарламаларын, ағылшын тіліндегі курстарды, курикулумдарды (curriculum) әзірлеуге, білім беруді инновациялық бағытта дамуына мәжбүрлейді.

Студенттердің академиялық ұтқырлығы білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың факторы және құралы ретінде қарастырылады, жоғары білім беру сапасының кепілі, құзыретті кадрлардың қалыптасуына ықпал етеді. Академиялық ұтқырлық студенттің субъективтілігімен, дербестігімен байланысты, шетелдік білім алу нәтижесінде білім алушылардың кәсіби құзіреттілігін дамытуға бағытталған.

Сол себепті, мақалада студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың отандық және шетелдік тәжірибесі (Германия, Қытай, АҚШ, Жапония, Австралия және т.б.), соңғы білім беру жүйесіндегі өзгерістерге сай қабылданған қадамдары жан жақты талданды, өзіндік ерекшеліктері мен дамуының жолдары анықталды. Студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың дамуының механизмдері мен формаларын, құқықтық-нормативтік негіздерін, кезеңдерін, салыстырмалы талдау арқылы алынған

нәтижелер, өз кезегінде академиялық ұтқырлық бағыты бойынша отандық білім берудің «әлсіз» және «күшті» тұстарын көруге, осы бағыттағы білім сапасын арттырудың теориялық және практикалық негізі болуға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: жоғары білім беру жүйесі, мамандарды кәсіби даярлау, академиялық ұтқырлық, шетелдік тәжірибе, халықаралық академиялық ұтқырлық, мәдениетаралық алмасу.

Кіріспе

Әлемнің көптеген елдерінде студенттер санының қарқынды ұлғаюы жаһандану жағдайында жоғары білім мен ғылымның дамуының басты факторы болуда. Сандық көрсеткіштерге жүгінсек, ЮНЕСКО статистика институтының болжамдарына сәйкес, егер де 1970 жылдары әлемде үш деңгейлі білім беру жүйесінде шамамен 29 миллион студент болса, 2000 ж. – 100 млн, 2005 ж. – 139 млн, 2010 ж. – 181 млн, 2012 ж. – 196 млн, 2025 жылы үш деңгейлі білім беру жүйесі студенттерінің саны 263 млн-ға дейін ұлғаяды. Студенттер санының жыл сайын артуы, ғылым мен білімнің жедел дамуына, соның ішінде академиялық ұтқырлыққа едеуір ықпалын тигізеді.

Студенттердің академиялық ұтқырлығы –білім беру субъектісі мәдениетаралық және кәсіби дамуының стратегиясын анықтау үшін саналы түрде қолданатын мотивациялық және құндылықтық қатынастардың, танымдық операциялардың, кәсіби құзыреттіліктің, ұйымдастырушылық, белсенділік пен рефлексивтік дағдылардың жиынтығын бейнелейтін тұлғаның интегративті сапасы [1].

Мысалы, АҚШ, Канада, Австралия, Жаңа Зеландия елдерінде білім беру қызметтері экспорт ретінде дамып, университеттер халықаралық брендке айналып, экономиканың дамуының негізгі секторы дәрежесіне жеткен. Енді жаһандық ойынға Азия елдері белсенді қосылуда: ҚХР, Сингапур, Гонконг, Малайзия. АҚШ-тың тәжірибесі, дамушы және еуропалық елдерден ғалымдар мен профессорларды белсенді түрде жұмысқа тартуда. Сол себептен, «Американдық университет – орыс профессорлары Қытай студенттеріне сабақ беретін орын» деген тұжырымдаманың болуы кездейсоқ емес [2].

Шетелдік студенттердің санының үнемі ұлғаюымен ерекшелетін әлемдік білім беру орталықтарын шетелдік тәжірибелерін қарастыру, біздің зерттеу жұмысымызда ерекше қызығушылық тудырады, себебі, оны зерделеу арқылы студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың даму тетіктері мен формаларын, дамытудың құқықтық негіздерін салыстырмалы талдау арқылы академиялық ұтқырлық бойынша отандық білім беру сапасын арттыра аламыз.

Материалдар мен әдістер

Мақалада студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың шетелдік және отандық тәжірибесін анықтау мақсатында ретроспективті, жүйелік, ұғымдық-терминологиялық талдау, тарихи-аналитикалық әдіс, синтез, индукция, дедукция, нақтылау, салыстыру, модельдеу, қорыту теориялық әдістері, нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау, саралау эмпирикалық әдістері, шетелдік университеттердің, академиялық ұтқырлық ұйымдарының мәліметтері бойынша web-сайттарын тікелей қазақ тіліне аудару, талдау әдістері қолданылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың озық шетелдік тәжірибесі ретінде Германия, Қытай, АҚШ, Жапония, Австралия және т.б. мемлекеттері таңдалынып алынды.

Германияның тәжірибесін қарастыратын болсақ, онда студенттердің академиялық ұтқырлығы XIV ғасырда алғашқы университеттердің құрылуымен байланысты және 20 ғасырға дейін кең таралған құбылыс болмады. XIV ғ. – XX ортасына дейінгі – студенттердің академиялық ұтқырлығының пайда болу кезеңі. Екінші кезеңде (20 ғасырдың ортасы – 1980 жж.), DAAD бағдарламасы арқылы ішкі академиялық ұтқырлық өсуі байқалды. Үшінші кезең, 1980 жылдан қазіргі кезге дейін, Германияда екі жақты (ішкі және сыртқы) Болон декларациясына қол қою Германия мен оған қатысушы елдердің академиялық ұтқырлық бағдарламасы айтарлықтай дамуына әсер етті. Германияның білім заңында академиялық ұтқырлықты дамытудың нормативтік-құқықтық базасы үш деңгейде ұсынылады: халықаралық, аймақтық және институционалдық. Академиялық ұтқырлық ұғымын анықтаудың түрлі тәсілдерін зерттей келе, шетелдік білім беру жүйесінде халықаралық академиялық ұтқырлық (international academic mobility), трансұлттық немесе транс шекаралық ұтқырлық (transnational/cross-border mobility) немесе Эразмус бағдарламаларының негізінде жіктеледі деген қорытындыға келдік. Неміс педагогикасында академиялық ұтқырлықтың әлеуметтік жағдайларын қамтамасыз ету бойынша зерттеулер орын алуда. Германия қазіргі таңда ішкі және сыртқы академиялық ұтқырлығы теңдестірілген елдің үлгісі. Британ Кеңесінің болжамдары негізінде халықаралық студенттік ұтқырлық бойынша АҚШ, Ұлыбритания, Австралия, Германия мен Канада 2025 жылға қарай бойынша көшбасшылықты жалғастырады.

Ресейде ішкі халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша жетекші позицияға ТМД елдері, сыртқы халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша – Қытай, Вьетнам және Моңғолия елдері кіреді.

Бүгінде ішкі халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша көшбасшылар – АҚШ, сыртқы халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша – Қытай. Сонымен қатар қабылдаушы елдердің көшбасшылары ағылшын тілінде сөйлейтін елдер (АҚШ және Ұлыбритания) болуда. Академиялық ұтқырлық бағдарламаларына магистратура деңгейіндегі студенттер көбірек қатысуда [3].

Соңғы онжылдықта академиялық ұтқырлықтың ішкі және сыртқы көрсеткіштерінің өсу қарқынымен Қытай тәжірибесі ерекше назар аударуға тұрарлық. ЮНЕСКО-ның мәліметтері бойынша, 2010 жылдан 2018 жылға дейін Қытайда оқитын шетелдік студенттердің саны шамамен 70 мыңнан 120 мың адамға дейін өсті, ал шетелдік университеттерде оқитын қытай студенттерінің саны -285 мыңнан 850 мың адамға дейін өсті, ал 1978 жылы бұл көрсеткіш тек 860 адамды құрады.

Академиялық ұтқырлықтың өсуіне байланысты, Қытай университеттері халықаралық рейтингтерге қарқынды енуде. Сонымен, в «QS World University Rankings» әлем университеттері рейтингісіне сәйкес 2018 жылғы Қытайдың 39 жоғары оқу орындары топ-600 жетекші қатарына кірді, себебі «QS World University» көрсеткішінің бір саласына студенттердің, профессор оқытушы құрамының академиялық ұтқырлығына байланысты есептеледі.

Академиялық ұтқырлықты дамытудың өзектілігі «Қытайда оқыту үдерісін 2020 жылға дейінгі жоспары», Ұлы Жібек жолы елдерінің «Бір белбеу – бір жол» халықаралық ынтымақтастық жобасында, Қытайдың ресми үкіметтік құжаттарында жарияланған.

Қытайдағы студенттер мен оқытушылардың академиялық ұтқырлығының дамуына тарихи (конфуций философиясы, алғашқы халықаралық оқу орындарын құру, реформалау); саяси (мемлекетті дамыту саясаты, мемлекеттің әлемдік экономикаға интеграциясы, жоғары білім беруді дамытудың басымдығы); экономикалық (елдің экономикалық әлеуетін дамыту, сапаны арттыру); педагогикалық (білім беру қызметін экономикалық өнім ретінде қарастыру, халықаралық ынтымақтастық, білім беруді интернационалдандыру) алғышарттар жатады.

Соңғы 10 жылдағы Қытай мемлекеті «жұмсақ күш» саясатын жүзеге асыра отырып, әлемнің басқа елдерінде білім берудің, саяси және мәдени құндылықтардың өзіндік моделін дамытуға ұмтылады. «Қытай көпірі» (Chinese Bridge Project) жобасын іске асыру арқылы қытай тілін шет тілі ретінде үйрену, қытай тілі оқытушыларын даярлау, шетелдік университеттерде Конфуций институттарын құру және олардың жұмыс істеуі сияқты бастамаларды қамтыды [4].

Мысалы, Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-де Конфуций орталығы жұмыс атқарады. Орталықты қаржылық жағынан Қытай мемлекеті қамтамасыз етеді. Жұмыстың мақсаты – Қазақстан-Қытай ынтымақтастығы саласындағы мәдени және ғылыми іс-шараларды, қытай тілі мен мәдениеті курстарын, HSK және HSKK қытай тілдерінде тестілеуді, Қытайда тағылымдамаларды ұйымдастыру арқылы Қазақстан мен Қытай арасындағы достық пен өзара түсіністікті нығайту.

АҚШ мемлекеті әлемдік жоғары білім беру жүйесінде академиялық ұтқырлық бойынша алдыңғы қатарда. Себебі, білім беру саясатына сай шетелдік студенттердің АҚШ-тың университеттерінде білім алуы, олардың санының өсуіне ақпараттық, қаржылық қолдау көрсетуде. Мысалы, «Education USA» (<https://educationusa.state.gov/>) атты шетелдік студенттерге арналған арнайы веб-сайт жабдыкталып, онда басқа елдің білімгерлері үшін ұсынылып отырған АҚШ департаментінің арнайы академиялық ұтқырлық бағдарламалары (Opportunity Funds Program, Education USA Academy, MOOC Camp, Education USA Training, Institutes, Competitive College Clubs, NeXXt Scholars Initiative), оларға қол жеткізудің әрбір қадамдары толығымен көрсетілген, сайтта онлайн кеңесшілер кез келген әлемнің студенттің сұрағына жауап беруге дайын <https://educationusa.state.gov/us-higher-education-professionals/special-programs>.

АҚШ-тың ЖОО-да студенттердің академиялық ұтқырлығын дамыту келесі тұғырларға сәйкес жүргізіледі: «өмір бойы білім алу» (lifelong learning); студентке бағдарланған тұғыр (student-centered); тәжірибеге бағдарланған тұғыр (work-based learning); «ашық білім беру» (open education) тұғыры; кредиттік (credit-hour-based); модульдік (module-based)[5].

АҚШ сыртқы академиялық ұтқырлық бойынша әлемде бірінші қатардағы елдердің бірі. Мысалы, АҚШ-тың Колумбия университетінің тәжірибесін талдау студенттерді осы университетке оқуға жіберетін негізгі елдер мен географиялық аумақтарды атауға мүмкіндік берді: Қытай (халықаралық студенттердің жалпы санының 18,3 %). Оңтүстік Корея (9,7 %), Канада (8,2 %), Үндістан (7,4 %), Франция (3,8 %), Африка (2,7 %), Еуропа (25,6 %), Азия (51,1 %), Латын Америкасы және Кариб бассейні елдері (8,1), Орта Шығыс (3,4%), Солтүстік Америка (7,7 %), Океания (1,5 %).

Оған қоса, АҚШ-та академиялық ұтқырлық бағдарламасымен білім алған студенттердің санына жылдық статистика жүргізіледі.

Education USA (<https://educationusa.state.gov/>) веб сайтында соңғы 7 жылғы академиялық ұтқырлыққа қатысқан студенттердің статистикалық көрсеткіштері беріледі. Мысалы, 2020 Пакистан мемлекетінен келіп білім алған студенттердің саны 7939 болса, керісінше, АҚШ-тан Пакистанға барған

студенттердің саны 7. 2020 жылы Қазақстаннан Американың академиялық ұтқырлық бағдарламасына қатысқан студенттердің саны 2091 болса, АҚШ-тан Қазақстанға келіп білім алған студенттердің саны – 49. Мұндай мәліметтер әрбір ел бойынша көрсетілген, бұл ақпарат жалпы білім беру субъектілерінің тандау жасауына ықпал ететін құнды ақпарат деп ойлаймыз.

Education USA (<https://educationusa.state.gov/>) веб сайты тек шетелдік студенттерге ғана арналмаған, онда АҚШ-тың студенттеріне басқа елдердің білім беру жүйесінің сонылығы мен ерекшеліктері, білім беру терминологиясы, тіпті ата-аналарға да қажетті ақпарат жүйеленген. Сонымен қатар, әрбір шетелдік мемлекеттің білім беру жүйесі туралы жалпы мағлұмат, жоғары білім беру жүйесінің құрылымы, бағалау жүйесі, және сол мемлекеттегі Education USA координаторларының электрондық поштасы, байланысу контактілері көрсетілген. Демек, берілген бір сайт арқылы ұйымдастырылған статистикалық мәліметтер, студентке қажетті ең маңызды ақпарат, академиялық ұтқырлықты дамытуға өзіндік үлесін қосатынын аңғарамыз.

NAFSA-ның (АҚШ–тың халықаралық білім беру ассоциациясы) соңғы талдауы көрсеткендей (<https://www.nafsa.org/>), американдық колледждер мен университеттерде оқитын шетелдік студенттердің білім алуы елдің экономикасының дамуына 38,7 миллиард доллар қаражат түсіріп, 2019-2020 оқу жылында АҚШ өндірісінде 415 996 адамды жұмыспен қамтамасыз еткен <https://www.nafsa.org/about/about-nafsa/mission-vision-values>.

АҚШ-тың университеттері оқыту, зерттеу жұмыстары бойынша әлемдік брендке айналғанын, шетелдік студенттерді тарту, білім туризміне айналып, елдің экономикасының, мәдени, әлеуметтік дамыту құралына айналған деп қорытындылай аламыз.

Академиялық ұтқырлықтың көптеген кедергілері болғанына қарамастан, мемлекеттер шетелдік студенттерді «жинау» үшін тартымды жағдайларды ұсынуға, әзірлеуге тырысады. Мысалы, Жапония жергілікті студенттердің тапшылығына сай, 2014 жылы шетелдік студенттерді тарту үшін үкімет қаржыландыратын Top Global University жобасын әзірледі. Бұл жобаның мақсаты 37 университетті шетелдік оқытушылар, зерттеушілер мен студенттер үшін зияткерлік орталықтарға айналдыру, онда білім алушылар дәреже мен білім алумен қатар жапон тілі курстарынан, компаниялардағы тағылымдамалардан өтеді, оқуды аяқтағаннан кейін жұмыс іздеуге және жұмыс визасына көмек алады [6].

Сингапурда, бизнес, басқарушылық өнер, медиа, туризм, ақпараттық технологиялар, биомедициналық ғылымдар мен инженерия бағытындағы халықаралық оқу бағдарламаларын ұсынатын 16 жетекші жоғары оқу

орындары шетелдік студенттерді тартады. Оларға INSEAD (Institut europeen d'Administration des affaires (2000)), the University of Chicago Booth School of business (2000), S. P. Jain center of Management (2006), The New York University'S Tisch School of the Arts (2007) [7] жатады.

Қазақстанның ЖОО – да академиялық ұтқырлық тәжірибесі

Болон үдерісіне енуден бастау алады. Соған сәйкес, әлемнің 48 елі, оның ішінде ҚР жоғары білімнің бірыңғай Еуропалық кеңістігін (ЖББЕК) құруды қабылдаған. Қазақстан, өз кезегінде, академиялық ұтқырлықтың ұлттық стратегиясында келесі мақсатты индикаторды көрсетеді: «2020 жылға қарай қазақстандық студенттердің жалпы контингентінен білім алушылардың 20% - ы сыртқы ұтқырлыққа қатысатын болады, бұл ЖББЕК-нің теңгерімді ұтқырлығына әкеледі» [8].

Академиялық ұтқырлықты дамыту және оны жүзеге асыруға нормативтік, ұйымдастырушылық алғышарттар ҚР білім беруді дамытудың 2011- 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (№ 1118 жарлығы, 07.12.2010) аясында дамыды.

Қазіргі өзгерістерге сәйкес, ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында (№ 988 қаулы, 27.12.2019) белгіленген. Қазақстандық жоғары білімнің халықаралық тартымдылығын арттыру мақсатында өңірлік білім беру хабын құру және үздік жоғары оқу орындарына шетелдік оқытушылар мен шетелдік студенттерді тарту жұмысын жалғастыру, сондай-ақ, қосдипломды бағдарламаларды, студенттердің сыртқы және ішкі академиялық ұтқырлығының әртүрлі нысандарын дамыту, қазақстандық университеттер базасында жетекші шетелдік жоғары оқу орындарының кампустарын ашу жоспарлануда.

2017–2018 жылдан бастап ҚР шетелдік университеттермен бірлесіп әзірленген қосдипломды білім беру бағдарламалары даярланып, олда өз кезегінде академиялық ұтқырлықтың дамуына әсер етуде. ҚР БЖҒ министрлігінің «Болон үдерісі және академиялық ұтқырлық» орталығының статистикалық мәліметтеріне сай 2017–2018 жылы 619 қосдипломды білім беру бағдарламасы, 2018-2019 жылдары 572 біріккен білім беру бағдарламалары жүзеге асырылған. Шетелдік серіктес ЖОО-дары ретінде Еуропа (125), Азия (47), Солтүстік Америка (8), ТМД (145) елдерімен халықаралық байланыс орнатылған [9].

ҚР Білім және ғылым министрлігінің «Болон үдерісі және академиялық ұтқырлық» орталығының 2019 жылы жүргізген аналитикалық мәліметтері бойынша Қазақстанда сыртқы академиялық ұтқырлық бағдарламасына ҚР БЖҒМ мен бюджеттен тыс қаражат есебінен қатысқан білім алушылардың

жалпы саны 8 жылда 16 834 адамды құрады. Мысалы, 2019 жылы-2694 білім алушы студенттік ұтқырлыққа қатысты, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 247 адамға көп. ЖОО-ның сыртқы халықаралық ұтқырлықты қаржыландыру көздері білім алушылардың немесе ЖОО-ның қаражатын, серіктес ЖОО-мен баламалы алмасуды, қабылдаушы ЖОО-ның қаржысынан, түрлі халықаралық гранттық бағдарламаларды құрады.

Жыл сайын академиялық ұтқырлыққа қатысқан студенттердің санының 2011 жылдан бастап қарқынды ұлғайғанын, әсіресе 2016–2017–2018 жылдары университеттердің орнықты қозғалыс көрсеткенін, 2019 жылы 2694 студентке жеткенін, ал бұл өз кезегінде 2018 жылмен салыстырғанда 247-ге артық екенін аңғарамыз. Студенттердің сыртқы академиялық ұтқырлығын қаржыландыру көзі студенттердің немесе университеттің қаражаты, серіктес ЖОО-мен баламалы айырбас, қабылдаушы университеттің қаражаты, өртүрлі халықаралық гранттық бағдарламалар арқылы жүзеге асуда.

2019 жылы студенттердің сыртқы академиялық ұтқырлығы бағдарламасын жүзеге асыру үшін бюджеттік қаражат есебінен ҚР Білім және ғылым министрлігі 44 жоғары оқу орнын анықтады (ұлттық – 5, халықаралық – 1, мемлекеттік – 25, акционерлік қоғам – 7, жеке меншік – 6). Бөлу жоспарына сәйкес орындардың жалпы саны 600 (тек бакалавриат) құрады, оның ішінде Еуропа – 500, АҚШ – 50, Оңтүстік-Шығыс Азия – 50. Бағдарламаны ҚР Білім және ғылым министрлігі есебінен іске асыруға арналған қаржыландыру көлемі – 646 011 000 теңге (ҚР Білім және ғылым министрлігінің 2019 жылғы 17 қаңтардағы №18 бұйрығы).

2018 жылмен салыстырғанда 2019 жылы ішкі шығыс ұтқырлығының көрсеткіші елеусіз (2019 ж. – 681, 2018 ж. – 637 студент). Оның ішінде бакалаврлар – 604, магистранттар – 68, докторанттар – 7, резидентура студенттері – 2.

Ішкі академиялық ұтқырлық бағдарламаларын елдегі 60-тан астам жоғары оқу орындары белсенді түрде жүзеге асырады (68 университет жіберуші ретінде 58 университет және алушы ретінде 58 университет). Мемлекеттік университеттер студенттердің жартысынан көбін ішкі академиялық ұтқырлық бағдарламасы бойынша жіберді – 1269 адам (57%).

Ішкі академиялық ұтқырлықты қаржыландырудың негізгі көзі студенттер мен университеттің қаражаты, ЖОО аралық алмасу және ЖОО гранттары арқылы жүзеге асады. Мысалы, 2019 жылы жүргізген аналитикалық мәліметтер бойынша ішкі академиялық ұтқырлыққа қатысқан студенттердің саны 2215, 2019 жылы 2338 студентке жеткенін аңғарамыз. Көбіне ішкі ұтқырлықты қаржыландыру көздеріне ЖОО аралық келісім (2018 ж. – 797 адам, 2019 ж. – 687 адам), студенттер қаражаты (2018 ж. –

862 адам, 2019 ж. – 1363 адам) университет қорлары (2018 ж. – 542 адам, 2019 ж. – 207 адам) арқылы жүзеге асады. Академиялық ұтқырлықтың статистикалық мәліметтерін талдаудан байқағанымыздай педагогикалық бағыттағы оқитын студенттердің сыртқы, яғни халықаралық академиялық ұтқырлық бағдарламасына қатысуы төмен, дегенмен ішкі яғни қазақстандық ЖОО-дар арасындағы көрсеткіштері басым. Ол өз кезегінде оны дамытудың жолдарын қарастыруды талап етеді.

Дегенмен, шетелдік студенттердің ішкі, яғни қазақстандық ЖОО-да академиялық ұтқырлыққа қатысуы сыртқы академиялық ұтқырлықпен салыстырған едәуір төмен. Мысалы, 2013 жылы – 444 студент, 2014 – 91, 2015 – 565, 2016 – 806, 2017 – 782, 2018 – 637, 2019 – 681 шетелдік білім алушы академиялық ұтқырлық ретінде Қазақстандық ЖОО-дарды таңдаған. Көбіне студенттер ТМД (1642), Еуропа (530), Азия (1618), АҚШ (216) мемлекеттерінен келіп оқыған. Әрине, Еуропа, АҚШ, Қытай мемлекеттерімен салыстырғанда, ҚР шетелдік студенттердің саны едәуір төмен. Яғни осы бағытта еліміздің университеттерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, ағылшын тіліндегі курстардың енгізілуі, білім сапасын арттыруды қажет етеді.

ҚР Білім мен Ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «Қазақстанды Орталық Азиядағы білім беру хабы ретінде қалыптастыру шеңберінде... ЖОО ағылшын тілінде білім беру бағдарламаларын әзірлейтін, сондай-ақ шетелдік әріптестермен екі дипломды білім беру бағдарламаларын іске асыратын болады» деп белгіленген. Болон процесі орталығының мониторинг қорытындылары екі жыл серпінінде қос дипломды бағдарламалар көрсеткішінің (+140) өскенін көрсетті [10].

Қазіргі кездегі COVID-19 пандемиясына байланысты, көптеген мемлекеттер өздерінің халықаралық ұтқырлық пен байланыс стратегиясын қайта қарауда. Ұтқырлықтың қашықтықтан оқыту формасы қарқынды дамуда, дегенмен мәдени – тілдік ортаға бейімделу, басқа елдің ерекшеліктерін ішінен тануға мүмкіндік бермейді. Мысалы, *Австралияда 2025 жылға дейін халықаралық білім беру ұлттық стратегиясы қабылданған*. Бұл оқу, тағылымдамадан өту және зерттеу жүргізуге арналған стипендиялар мен гранттар бағдарламаларды көздейді. Ұлттық стратегияны қаржылық мемлекеттік қолдау – 4 жылға 12 млн. австралиялық доллар. Австралияда оқуға ниет білдірген шетелдік студенттерге студенттік виза иммиграция және шекараны қорғау департаменті процесі жеңілдетілген.

Ұлыбритания 2019 жылдың наурызында «Халықаралық білім беру: жаһандық әлеует, жаһандық өсу» стратегиясы қабылданды. Осыған сәйкес, 2030 жылға дейінгі екі стратегиялық мақсат белгіленген. Бұл білім беру

экспортының кірісін жылына 35 млрд. фунт стерлингке (2016 жылы – 11,9 млрд. фунт стерлинг) дейін ұлғайту. 2019 жылы университеттеріндегі шетелдік студенттердің көрсеткіші 55,7% құрады. Ұлыбританияның сыртқы академиялық ұтқырлықтың басым аймақтары: Еуропа, АҚШ, Австралия, Канада.

Канадада 2019-2024 жылдарға арналған білім беру саласындағы халықаралық стратегиясы қабылданды. Стратегияны қаржыландыру бес жылда 147,9 млн. АҚШ долл. құрайды. Канадаға студенттік визаны рәсімдеудің жаңа форматы қарастырылуда. Бұл автоматты түрде студенттік қалашықтан тыс жерде жұмыс істеуге рұқсат алу мүмкіндігін береді. Бұл ретте шетелдік студенттерді қабылдайтын білім беру ұйымдарына қойылатын талаптар күшейтілетін болады.

Жоғарыдағы көрсетілген мемлекеттердің тәжірибесіне ұқсас ҚР 2025 жылға дейінгі жоғары білімді интернационалдандыру стратегиясы қабылданды. ҚР 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары «білім беру хабын құру және білім беру қызметтерінің экспортын дамыту» бастамасын белгіледі. «Білім беруді жаһандық ортаға интеграциялау» міндеті қойылды. Екі негізгі индикатор қабылданды. Бұл жоғары білім беру жүйесіндегі шетелдік студенттердің үлесі: 2021 – 6%; 2025 – 10%; 2050 – 20% және «Қазақстанның жоғары оқу орындарының саны кем дегенде 2 жалпы танылған халықаралық рейтингте болуы тиіс (топ – 200 QS WUR, Top-500 THE, top – 500 ARWU): 2021 – 2; 2025 – 3; 2050 – 5».

Академиялық ұтқырлық шеңберінде шетелде оқитын ҚР студенттерінің саны 2025 жылға қарай білім алушылардың жалпы контингентінің 1%-ын құрауы тиіс. Яғни осы стратегияға сәйкес, Қазақстанда студенттердің ішкі және сыртқы академиялық ұтқырлығы жоғары білім беру жүйесінің интернационалдандыру саясатының басты индикаторы екені анықталды [11].

Қорытынды

Қорытындылай келе, әрбір мемлекеттің білім беру жүйесінің академиялық ұтқырлыққа өзіндік бағдарламалары, нормативтік құқықтық құжаттары, интернационализация саясаты, оны ұйымдастыру тұғырлары мен жетістіктері бар екенін аңғарамыз. Студенттердің академиялық ұтқырлығын ұйымдастырудың шетелдік тәжірибе ретінде осы саладан озық көрсеткіштері бар Германия, АҚШ, Қытай, ҚР және т.б., мемлекеттердің дамуы мен саясаты қарастырылды, қол жеткізген жетістіктері талданды.

Германияның тәжірибесінен, қазіргі таңда ішкі және сыртқы академиялық ұтқырлығы теңдестірілген елдің үлгісі екенін, бүгінде ішкі халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша көшбасшылар –

АҚШ, сыртқы халықаралық академиялық ұтқырлық бойынша – Қытай мемлекеті екені анықталды. Қытай мемлекеті «жұмсақ күш» саясатын жүзеге асыра отырып, әлемнің басқа елдерінде білім берудің, саяси және мәдени құндылықтардың өзіндік моделін таратуға ұмтылады. АҚШ-тың білім беру саясатына сай шетелдік студенттердің білім алуына, олардың санының өсуіне ақпараттық, қаржылық қолдау көрсетуде. «Education USA» (<https://educationusa.state.gov/>), NAFSA (<https://www.nafsa.org/>) шетелдік студенттерге арналған арнайы веб-сайттары жабдықталып, онда басқа елдің білімгерлері үшін ұсынылып отырған АҚШ департаментінің академиялық ұтқырлық бағдарламаларына қатысу механизмдері көрсетілген.

Сонымен, шетелдік тәжірибені зерделеу ҚР жоғары білім беру жүйесінің осы бағыттағы инновациялық өзгерістерді енгізуге мүмкіндік береді деп қорытындылаймыз.

Пайдаланған деректер тізімі

1 **Теребина, П. В.** Педагогические условия реализации международной академической мобильности студентов: дисс. На соиск. степ. к.п.н. [Текст]. – Пятигорск, 2019.

2 **Рязанцев, С. В., Ростовская, Т. К., Скоробогатова, В. И., Безвербный, В. А.** Международная академическая мобильность в России. Тенденции, виды, государственное стимулирование [Текст] // Экономика региона. – 2019. – Т. 15, вып. 2. – С. 420–435.

3 **Шакирова, А. А.** Развитие академической мобильности студентов в России и Германии: автореф. дисс.на соиск.степ. к.п.н. [Текст]. – Казань, 2017. – С. 16.

4 **Валеева, Р. С.** Развитие академической мобильности в системе высшего образования Китая: автореф. на соиск. к.п.н., [Текст]. – Казань, 2018. – С. 14.

5 **Микова, И. М.** Академическая мобильность студентов в вузах России и США: дисс. на соиск. к. п.н. [Текст] – М., 2013. – С. 13.

6 **Луо, N.** Japan, Malaysia, Taiwan, and South Korea remap regional student flows // World Education News and Reviews, 2017. – С. 23.

7 **Мок, К. Н.** The rise of transnational higher education in Asia: Student mobility and studying experiences in Singapore and Malaysia // Higher Education Policy, 2012. – 25(2). – С. 225–241.

8 Стратегия академической мобильности в РК на 2012–2020 годы. [Электронды ресурс]. <http://naric-kazakhstan.kz/tu/akademicheskaya-mobilnost/strategiya-mobilnosti-do-2020-goda>.

9 Казахстан. Болонский процесс. Ключевые показатели. 2010-2020
<https://enic-kazakhstan.edu.kz/ru/analitika/otchety-1>

10 Аналитический отчет по реализации принципов Болонского процесса в РК , 2018 год. – Астана: Центр Болонского процесса и академической мобильности МОН РК, 2018. 64 с. https://enic-kazakhstan.edu.kz/uploads/additional_files_items/28/file_en/analiticheskiy-otchet-final-14-12-2018-1.pdf?cache=1556191390

11 Стратегия интернационализации высшего образования РК до 2025года https://drive.google.com/file/d/19ymnPapZPgwwHCSeOmh_KrfU3_ouV7y_/view

References

1 **Terebina, P. V.** Pedagogicheskie usloviya realizacii mezhdunarodnoj akademicheskoy mobil'nosti studentov: diss. Na soisk. Step. K.p.n. [Pedagogical conditions for the implementation of international academic mobility of students] [Text]. – Pyatigorsk, 2019.

2 **Ryazancev, S. V., Rostovskaya, T. K., Skorobogatova, V. I., Bezverbnij, V. A.** Mezhdunarodnaya akademicheskaya mobil'nost' v Rossii. Tendencii, vidy, gosudarstvennoe stimulirovanie [International academic mobility in Russia. Trends, types, government incentives] [Text] // Ekonomika regiona. – 2019. – Т. 15, vyp. 2. – P. 420–435.

3 **Shakirova, A. A.** Razvitie akademicheskoy mobil'nosti studentov v Rossii i Germanii: diss. na soisk. step. k.p.n. [Development of academic mobility of students in Russia and Germany] [Text]. – Kazan', 2017. – С. 16.

4 **Valeeva, R. S.** Razvitie akademicheskoy mobil'nosti v sisteme vysshego obrazovaniya Kitaya [Development of academic mobility in the Chinese higher education system] [Text] diss. Na soisk. Step. k.p.n.. – Kazan', 2018. – С. 14.

5 **Mikova, I. M.** Akademicheskaya mobil'nost' studentov v vuzah Rossii i SSHA [Academic mobility of students in universities in Russia and the USA] [Text] diss. na soisk. step. k.p.n. – Moscow, 2013. – С. 13.

6 **Luo, N.** Japan, Malaysia, Taiwan, and South Korea remap regional student flows // World Education News and Reviews, 2017. – С.23

7 **Mok, K. H.** The rise of transnational higher education in Asia: Student mobility and studying experiences in Singapore and Malaysia // Higher Education Policy, 2012. – 25(2). – С. 225–241.

8 Strategiya akademicheskoy mobil'nosti v Respublike Kazahstan na 2012 – 2020 gody [Strategy of academic mobility in the Republic of Kazakhstan for

2012-2020) [Text]. – [Electronic resource]. URL: <http://naric-kazakhstan.kz/ru/akademicheskaya-mobilnost/strategiya-mobilnosti-do-2020-goda>].

9 Kazahstan. Bolonskiy process. Klyuchevye pokazateli. [Kazakhstan. The Bologna process. Key indicators.] 2010-2020 [Text] – [Electronic resource]. <https://enic-kazakhstan.edu.kz/ru/analitika/otchety-1>

10 Analiticheskiy otchet po realizatsii printsipov Bolonskogo protsessa v RK, 2018 god. – Astana: Tsentr Bolonskogo protsessa i akademicheskoy mobil'nosti MON RK, 2018. 64 s. [Text] – [Electronic resource]. https://enic-kazakhstan.edu.kz/uploads/additional_files_items/28/file_en/analiticheskiy-otchet-final-14-12-2018-1.pdf?cache=1556191390

11 Strategiya internatsionalizatsii vysshego obrazovaniya RK do 2025 goda [Text] – [Electronic resource]. https://drive.google.com/file/d/19ymnPapZPgwwHCSeOmh_KrfU3_ouV7y_/view

Материал 09.09.21 баспаға түсті.

**Ж. Д. Абдуллаева, Ж. Е. Абдыхалыкова*

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,

Республика Казахстан, г. Нур-Султан.

Материал поступил в редакцию 09.09.21.

ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ

Основной формой реализации идеи интернационализации высшего образования является развитие международной академической мобильности студентов. Интернационализация выступает мотивирующим фактором в системе высшего образования, вынуждающим университеты конкурировать за студентов, разрабатывать инновационные международные программы, курсы международного английского языка, учебные планы (curriculum), развивать образовательные тенденции в инновационном направлении. В этой связи академическая мобильность студентов рассматривается как фактор и инструмент повышения конкурентоспособности образования, является гарантом качества высшего образования, способствует формированию компетентных будущих кадров. Академическая мобильность связана с субъективностью и независимостью студента и направлена

на развитие профессиональной компетентности студентов в результате обучения за рубежом.

Исходя из этого, в статье комплексно проанализирован отечественный и зарубежный опыт организации академической мобильности студентов (Германия, Китай, США, Япония, Австралия и др.), выявлены шаги, особенности и пути развития предприятия в ответ на последние изменения в системе образования. Авторы пришли к мнению, что полученные результаты путем сравнительного анализа механизмов и форм развития организации академической мобильности студентов, нормативно-правовой базы, в свою очередь, позволяет увидеть «сильные» и «слабые» стороны развития академической мобильности, быть теоретической и практической основой для развития качества отечественного образования в этой сфере.

Ключевые слова: система высшего образования, профессиональная подготовка, академическая мобильность, международный опыт, международная академическая мобильность, межкультурный обмен.

**Zh. D. Abdullaeva, Zh. E. Abdykhalykova*

L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan.

Material received on 09.09.21.

FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE IN ORGANIZING THE ACADEMIC MOBILITY OF STUDENTS

The main form of realization of the idea of internationalization of higher education is the development of international academic mobility of students. Internationalization is a motivating factor in the system of higher education, forcing universities to compete for students, to develop innovative international programs, courses in the international English language, the development of educational plans, curricula. In this connection, the academic mobility of students is considered as a factor and a tool to increase the competitiveness of education, is a guarantee of the quality of higher education, contributes to the formation of competent future personnel. Academic mobility is related to the subjectivity and independence of the student and is aimed at the development of professional competence of students in the outcome of training abroad.

Based on this, the article comprehensively analyzes the domestic and foreign experience of the organization of academic mobility of students

(Germany, China, USA, Japan, Australia, etc.), reveals the steps, features and ways of developing enterprises in response to the system. The authors came to the conclusion that the results obtained through comparative analysis of mechanisms and forms of development of the organization of academic mobility of students, the regulatory framework, in turn, allows to see the «strong» and «weak» of the academy, to be a theoretical and practical basis for the development of the quality of domestic education in this area.

Keywords: higher education system, professional training, academic mobility, international experience, international academic mobility, intercultural exchange.

Теруге 09.09.2021 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

4,31 Мб RAM

Шартты баспа табағы 28,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3810

Сдано в набор 09.09.2021 г. Подписано в печать 30.09.2021 г.

Электронное издание

4,31 Мб RAM

Усл.п.л. 28,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3810

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

pedagogic-vestnik.tou.edu.kz